

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Білошкурська З.П.

*доцент кафедри соціально-гуманітарних і
правових дисциплін Уманського
національного університету*

Без досконалої договірної діяльності, біржового ринку, в тому числі аграрного ринку, неможливо досягти гармонізації інтересів виробників, постачальників і споживачів, удосконалення зв'язків з постачальниками, з споживачами, забезпечення найбільш точної відповідності вихідних потоків товарів та послуг з їх вимогами, що становлять одну із складових логістичної діяльності.

Законодавство України визначає біржовий ринок як сукупність правових відносин, пов'язаних з укладенням та виконанням цивільно-правових та господарсько-правових договорів щодо аграрної продукції.

Біржовий ринок включає аграрний ринок сільськогосподарської продукції, оптові ринки сільськогосподарської продукції (іноді у поєднанні з регіональними аграрно-маркетинговими центрами), оптово-роздрібні ринки сільськогосподарської продукції, аукціони, фірмові магазини сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарські виставки та ярмарки тощо.

Український біржовий ринок сільськогосподарської продукції (організований аграрний ринок) пройшов нелегкий шлях становлення, що характеризувався періодичними сплесками біржової активності та недосконалістю нормативно-правової бази.

У структурі біржового сільськогосподарського ринку можна виділити:

- товарні біржі, в яких працюють секції продажу сільськогосподарської продукції на біржових угодах;
- аграрні біржі, у складі засновників і членів яких повинно бути не менше як половина вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників та представників переробної промисловості.

І товарні біржі, і аграрні біржі працюють виключно на договірній основі.

В Україні порядок укладення біржових угод на законодавчому рівні врегульований відповідними актами цивільного законодавства (стаття 650 ЦК України), а також Законами України «Про товарні біржі»¹, «Про ринки

¹ Закон України «Про товарні біржі». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 10, ст.139).
Редакція від 01.01.2026.

капіталу та організовані товарні ринки»,² Статутом біржі, Правилами біржової торгівлі та біржового арбітражу та інших нормативних актів.

Невід’ємним елементом біржового ринку сільськогосподарської продукції є Аграрна біржа, яка створена на підставі Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»³, який визначив порядок створення та функціонування цієї біржі і яка фактично посідає монопольне становище на аграрному біржовому ринку.

Аграрна біржа – єдина державна товарна біржа в Україні. Створена у 2005 році, забезпечує рівні умови для всіх учасників біржової торгівлі та сприяє розвитку ринку товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція. Упродовж останніх років Аграрна біржа займає провідні позиції з організації торгівлі сільськогосподарськими товарами в Україні. На торговому майданчику Аграрної біржі можна укласти контракти на умовах спот і форвард. Аграрна біржа забезпечує:

- максимальне спрощення пошуку ринку збуту та постачальників;
- прозорість ринкового ціноутворення;
- маркетингове забезпечення АПК;
- свободу здійснення брокерської діяльності (членами Аграрної біржі стали понад 50 брокерських контор);
- безкоштовні та якісні консультації спеціалістів відділу торгів та юридичного відділу щодо ринкової кон’юнктури, процедури укладення договорів, вирішення спорів та інших питань, які стосуються біржової торгівлі;
- організацію державних закупівель сільськогосподарської продукції.⁴

Цей закон визначає, що Аграрна біржа - це юридична особа, створена згідно з Законом України «Про товарну біржу», яка надає послуги суб’єктам господарювання з укладення біржових договорів (контрактів) щодо сільськогосподарської продукції, товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція, іпотечних сертифікатів та іпотечних закладних, а також з проведення розрахунково-клірингової діяльності за ними.

Для проведення розрахунків за укладеними біржовими угодами (договорами) та надання (обліку та виплати) біржових гарантій Аграрна біржа створює розрахунково-кліринговий центр та систему гарантування виконання зареєстрованих нею біржових угод (контрактів). При створенні такої системи можуть використовуватись послуги одного з найбільших за сумою активів банків України.

Аграрна біржа наділена повноваженнями надавати право на участь у біржовій торгівлі іншим товарним біржам, за умови попередньої їх сертифікації

² Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31, ст. 268. Редакція від 01.01.2026.

³ Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України». Зміни внесені до закону Законом № 3928-IX від 22.08.2024. Законом № 4619-IX від 08.10.2025 назва Закону викладена в новій редакції : «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку». Редакція від 01.01.2026.

⁴ Аграрна біржа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrex.gov.ua/>.

щодо стандартів продажу або поставки біржового товару відповідно до порядку, визначеного Кабінетом Міністрів України, а також впливати на ціноутворення на ринку продукції аграрного сектора.

На товарній біржі укладають різні угоди (біржові операції). Біржовим угодам притаманні всі юридичні ознаки цивільно-правових (позабіржових) угод, і водночас вони мають свої характерні особливості. Угоди, зареєстровані на біржі, не потребують нотаріального посвідчення і вважаються укладеними з моменту їх реєстрації на біржі.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про товарну біржу» біржовою операцією визнається угода, яка здійснюється з дотриманням таких умов: а) якщо вона являє собою купівлю-продаж, поставку або обмін товарів, допущених до обігу на товарній біржі; б) якщо її учасниками є члени біржі; в) якщо вона подана до реєстрації та зареєстрована на біржі не пізніше наступного за її вчиненням дня. Правилами біржової торгівлі, які приймаються загальними зборами членів біржі або її біржовим комітетом, можуть бути передбачені різні види біржових угод (касові, форвардні, ф'ючерсні, опціони тощо).

В міру налагодження діяльності спеціалізованих аграрних бірж закупівлі частини сільськогосподарської продукції здійснюється шляхом торгів ф'ючерсними та форвардними контрактами на цих біржах. Оскільки біржова торгівля сільськогосподарською продукцією ще не досягла належного рівня, заготівельні та інші організації закупають цю продукцію безпосередньо у її виробників переважно за договорами контрактації.

Учасниками біржових торгів виступають члени біржі - засновники і прийняті у встановленому порядку до складу біржі українські та іноземні юридичні і фізичні особи, біржові брокери, які діють на підставі договорів доручення, що укладаються ними з членами біржі.

Біржове посередництво можуть здійснювати й дилери - особи, які укладають біржові угоди від власного імені та за власний рахунок з метою подальшого перепродажу товару на біржі. Надання послуг щодо укладення біржових угод здійснює ведучий торгів, який є службовцем біржі.

За певну кількість днів до початку торгів, які визначені у правилах біржової торгівлі, клієнт-продавець або покупець повинен подати брокерові замовлення, брокер має право перевірити інформацію, зазначену в замовленні, фінансовий стан клієнта, кількість та якість товару, який є стандартизованим. Клієнт має передати брокеру належно оформлену довіреність і перерахувати на його рахунок гарантійний внесок (маржу), розмір якого визначається в угоді сторін. Продавець товару зазначає у замовленні мінімальну продажну ціну. Після цього брокер складає картку замовлення, один примірник якої залишається брокера, а другий передається маклерові, який веде торги.

Заявка на продаж має характер публічної оферти, оскільки вона адресована невизначеному колу можливих покупців. Вираження оферти на укладення біржової угоди відбувається у два етапи. Спочатку проводиться прийом і реєстрація заявок на продаж, на підставі яких формується бюлетень продажів на конкретний день біржових торгів. Другий етап пов'язаний з початком ведення біржових торгів, коли ведучий торгів послідовно оголошує

номер позиції відповідно до бюлетеня продажу поточного дня (найменування, ціну, умови поставки тощо). Брокери-покупці підтверджують свою готовність до укладення договору шляхом підняття реєстраційного номера. Реєстрацію укладених угод здійснює служба реєстрації біржі як під час торгів, так і після завершення їх у певний строк, встановлений у правилах біржової торгівлі на даній біржі.

Висновок. Для подальшого розвитку аграрних товарних бірж, які є невід’ємною частиною логістичних операцій, необхідно прийняти закон про державну підтримку аграрного ринку, в тому числі і Аграрної біржі. Одними з складових цих законів повинні бути передбачені державна аграрна інтервенція, товарна, фінансова інтервенція і державний інтервенційний фонд.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 461.
2. Закон України «Про товарні біржі». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 10, ст.139). Редакція від 01.01.2026.
3. Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31, ст. 268. Редакція від 01.01.2026.
4. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України». Зміни внесені до закону Законом № 3928-IX від 22.08.2024. Законом № 4619-IX від 08.10.2025. Назва Закону викладена в новій редакції : «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку». Редакція від 01.01.2026.
5. Аграрна біржа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrex.gov.ua/>.

